

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
БЕЗНОСЮК Віталій Дмитрович

УДК 338.2:796.5:332.143(477)

**Організаційно-економічне та інформаційне забезпечення розвитку
туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України**

Спеціальність: 08.10.01 - Розміщення
продуктивних сил і регіональна економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук
ЛЬВІВ -2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті регіональних досліджень НАН України

Науковий керівник: академік НАН України,
доктор економічних наук, професор

Долішній Мар'ян Іванович,
Інститут регіональних досліджень
НАН України, директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Євдокименко Валерій Кирилович,
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, завідувач кафедри

кандидат економічних наук

Кравців Василь Степанович,
Інститут регіональних досліджень
НАН України, завідувач відділу

Провідна установа: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України,
відділ дослідження проблем розвитку і розміщення галузей
соціальної сфери, м. Київ

Захист дисертації відбудеться 27 квітня 2001 року о ____ год. на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового
ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою:
79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН
України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий 26.03.2001 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, кандидат економічних наук
Жовтанецький В.І.

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Одним з пріоритетів стратегії
соціально-економічного зростання держави визнано розвиток туризму, який може
стати вагомим чинником стабілізації та структурної перебудови економіки. Як
свідчить світовий досвід, туристична галузь має високу ефективність, яка за темпами
росту 1999 році випередила автомобілебудування та нафтовидобуток і вийшла на
перше місце серед інших галузей економіки.

В Україні лише в останні роки почали приділяти належну увагу туристичній індустрії. Зміна політичних та економічних умов, які пройшли в 90-х роках, дозволили Україні акцентувати увагу на більш ефективному використанні туристично-рекреаційного потенціалу, проводити структурні реформи у напрямку переважання послуг над іншими секторами економіки.

Проблеми розвитку туристично-оздоровчого комплексу та підвищення ефективності використання рекреаційно-туристичного потенціалу територій розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: К. Азарова, К. Борисова, Дж. Боузна, В. Главацького, Б. Данилишина, В. Євдокименка, Ф. Котляра, В. Кравціва, В. Куценко, Дж. Майкенза, А. Мамедова, В. Сеніна, Ю. Соколової, Ю. Туниці, В. Трегобчука, С. Харічкова та інших.

Трансформаційні процеси в сфері туризму України, на жаль, здійснюються без достатніх науково-теоретичних обґрунтувань, які б базувалися на результатах науково-практичних досліджень та світових досягненнях у цій сфері. Особливо це стосується організаційно-економічного та інформаційного забезпечення туристично-оздоровчого комплексу, діяльність якого в значній мірі визначається світовим ринком туристичної індустрії. Методичні розробки Всесвітньої Туристичної Організації, передусім в сфері статистичного обліку, міжнародне правове, митне та податкове середовище від якого залежить конкурентоздатність українського туристичного продукту та обсяги надання туристичних послуг, повинні бути адаптовані в Україні. Необхідно також організаційно забезпечити їх дотримання. Спостерігається явна недостатність науково-теоретичних узагальнень цих проблем, необхідність подальшої розробки науково-методичних елементів, спрямованих на практичне вирішення завдань підвищення ефективності туристично-оздоровчого комплексу в умовах ринкових перетворень. Актуальність вказаних проблем зумовила вибір теми даної дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання даної роботи здійснювалось у рамках планів науково-дослідних робіт Інституту регіональних досліджень НАН України.

Матеріали дисертаційного дослідження були використані при виконанні науково-дослідних робіт "Теоретичні засади регіональної політики" (номер держреєстрації 0197U00112078): при підготовці матеріалів "Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року"; "Програми розбудови туристичної інфраструктури у зонах економічного тяжіння за напрямами національної мережі транспортних коридорів в Україні"; "Програма створення і забезпечення функціонування на автомобільних шляхах України системи надання оперативної дорожньої допомоги, комплексу супроводжувальних послуг та інформаційно-довідкового обслуговування автомобільних туристів як складової частини міжнародних транспортних коридорів" тощо.

Мета та задачі дослідження. Мета дослідження полягає у розробці науково-методичних положень та рекомендацій щодо організаційно-економічного та інформаційного забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України, які мають потужний рекреаційно-туристичний потенціал.

В процесі досліджень розв'язуються наступні завдання:

- аналіз тенденцій розвитку світової туристичної індустрії, теоретичних засад проведення структурних реформ економіки України;
- узагальнення та застосування методів проведення маркетингових досліджень туристичного ринку України;

- виявлення особливостей регіонального розвитку туристичної галузі та оздоровчого комплексу в Україні;
- аналіз сучасного стану туристично-оздоровчого комплексу України в розрізі регіонів;
- виявлення основних проблем розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні;
- розробка методичних рекомендацій з вибору шляхів та механізмів організаційно-економічного та інформаційного забезпечення підвищення ефективності розвитку туристично-оздоровчого комплексу.

Об'єктом досліджень є туристично-оздоровчий комплекс України в регіональному розрізі.

Предметом досліджень є механізми організаційно-економічного та інформаційного забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу України.

Методами дослідження є сучасні теорії ринкової економіки, системний підхід, теорія маркетингу, публікації вітчизняних та зарубіжних вчених з питань розвитку туристичної індустрії в регіонах.

Вихідною базою дослідження є: Концепція структурної перебудови народного господарства України до 2005 року, Державна програма пунктів перетину через державний кордон України, Програма розвитку туризму в Україні до 2005 року, Указ Президента України від 10.08.99р. "Про Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року", Звернення Президента України до Верховної Ради України "Україна: поступу у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки", Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.99 р. № 728 "Про заходи подальшого розвитку туризму". В роботі використано міжнародні законодавчі акти та закони України з питань туризму, зовнішньоекономічної політики, міжрегіонального та транскордонного співробітництва. Як вихідна та додаткова інформації використовувались матеріали Державного комітету молодіжної політики спорту та туризму та їх регіональних підрозділів, дані Державної корпорації з іноземного туризму "Укрзовнішінтур", Державного комітету з питань охорони кордону, Державного комітету статистики України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступних положеннях, що виносяться на захист:

- обґрунтована необхідність розвитку туристично-оздоровчого комплексу як складової сфери послуг і подолання в теорії та практиці його трактування як непродуктивної праці;
- узагальнена роль та місце туристично-оздоровчого комплексу в народному господарстві, проведена класифікація факторів, що його визначають та виявлена специфіка останніх в Україні, а саме: потужний історико-культурний та археолого-архітектурний потенціал; водні та гірські ресурси, флора і фауна, бальнеологічні ресурси, клімат, природно-заповідні ресурси; показана можливість пріоритетного розвитку місць для міжнародного туризму;
- розроблені пропозиції щодо удосконалення системи управління галуззю на регіональному рівні шляхом об'єднання діяльності курортів і оздоровчих закладів з туризмом, з подальшим підпорядкуванням їх одному відомству в Уряді України;
- обґрунтовано необхідність та запропоновані шляхи впровадження методології маркетингових досліджень як основи планування функціонування та розвитку туристично-оздоровчого комплексу в цілому і туристичних підприємств

зокрема, передусім, для створення туристичних продуктів та відповідного організаційного забезпечення для просування їх на вітчизняний та міжнародні ринки;

- розроблено пропозиції щодо подальшого удосконалення територіальної організації розміщення туристично-оздоровчого комплексу, податкової системи, використання бюджетних коштів та перенесення значного навантаження на приватний капітал щодо фінансування туристичної та суміжних галузей народного господарства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методичних положень, рекомендацій та пропозицій щодо розвитку туристично-оздоровчого комплексу. Матеріали досліджень передавалися в Національну Раду по туризму, підкомітет Верховної Ради з питань туризму, Міністерство економіки України, Державний комітет молодіжної політики, спорту та туризму, Міністерство транспорту та Київську міську державну адміністрацію. Результати досліджень використані при підготовці Указу Президента “Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року”.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною роботою автора, у якій викладено науковий підхід до розв'язання важливої організаційно-методичної проблеми розвитку туристично-оздоровчого комплексу в Україні.

Результати досліджень опубліковані у 8 наукових публікаціях, всі особисто автора.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення, висновки та пропозиції досліджень доповідались на багатьох науково-практичних конференціях та семінарах, в т. ч. міжнародних: семінар “Нові інформаційні технології в туризмі” в рамках VII Міжнародного туристичного салону “Україна-2000” (листопад, 2000 р.), “Проблеми якості у громадському харчуванні, готельному господарстві та туризмі” (1998 р.), “Стратегія розвитку туристичної індустрії та громадського харчування” (1999 р.) тощо.

Публікації. За результатами досліджень опубліковані 8 наукових праць загальним обсягом 2,0 др. арк., всі особисто автора.

Обсяг та структура наукової роботи. Структура наукової роботи містить вступ, три розділи, проміжні висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел та доповнення. Дисертація викладена на 192 сторінках комп'ютерного тексту, містить 21 таблицю та 4 рисунки. Список використаних джерел включає 126 найменувань.

Основний зміст дисертації

У **вступній частині** обґрунтовані актуальність теми, мета та основні завдання дослідження, сформульовані наукова новизна та висновки щодо практичного значення отриманих результатів, описані форми їх апробації та використання.

Перший розділ “**Науково-методичні основи формування та розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України**” присвячений розгляду туристично-оздоровчого комплексу як складової сфери послуг. Такий підхід вимагає подолання і в теорії, і в практиці трактування туристичної індустрії як не виробничої сфери. Досвід розвинутих країн показує, що доля матеріального виробництва в сучасних умовах різко скорочується і нині становить близько третини загальної кількості зайнятих, а сфера послуг швидко зростає і досягає близько двох третин загальної чисельності зайнятих. Тому поряд з матеріальним виробництвом повинно зростати нематеріальне виробництво, яке забезпечує розвиток освіти, науки, культури і т.п., що в свою чергу означає розвиток людини, її освітнього та культурного рівня,

накопичення духовних та культурних цінностей. Праця, що створює речі, і праця що створює послуги - це два види продуктивної праці, які створюють нову вартість. Ці висновки, на погляд автора, з особливою силою підтверджуються розвитком туризму взагалі.

Зміна теоретичних підходів у зв'язку із вищевикладеним, супроводжується переходом України від статистичної системи, що базується в основному на концепції матеріального виробництва до системи національних рахунків (СНР). СНР характеризує результати діяльності всього економічного потенціалу країни і знаходить вияв у валовому внутрішньому продукті (ВВП). Саме ця система дає можливість реалістично визначати природу туристично-оздоровчого комплексу як галузі народного господарства та її місце в національній економіці.

Глобальна закономірність випереджаючого зростання сфери послуг в розвинутих країнах знаходить вияв у швидкому розвитку туризму взагалі, і особливо міжнародного туризму. Якщо чисельність прибуття туристів зросла з 25 млн. чол. у 1950 р. до 625 млн. чол. у 1998 р., тобто у 25 разів, то надходження валюти відповідно з 25 млн. дол. до 444 млрд. дол., тобто у 220 разів. Все це незаперечно свідчить про величезну роль міжнародного туризму у розвитку сучасного суспільства. Це – одне із джерел швидкого зростання сфери послуг, що в свою чергу є передумовою прискореного вирішення проблеми безробіття, яка є дуже актуальною для України. Так, наприклад, у Івано-Франківській області за станом на 1 червня 2000 р. офіційно зареєстроване безробіття складає 5.9%, а за даними соціологічного обстеження означений показник становить майже 40%.

Туристично-оздоровчий комплекс як окрема галузь народного господарства країни визначається багатьма факторами (історичними та культурними, архітектурними та археологічними, релігійними та природо-рекреаційними, кліматичними умовами та бальнеологічними ресурсами, розвитком усіх видів транспорту, ступенем розвитку матеріальної бази туризму) і задовольняє різноманітні потреби людей (пізнавальні, спортивно-оздоровчі, лікувальні, естетичні та інші), тим самим впливаючи на розвиток їх інтелектуальних та фізичних здібностей. Особливо слід підкреслити, що туристична галузь одна з небагатьох в Україні, яка за підсумками 1999 року у структурі експортно-імпортного платіжного балансу має позитивне сальдо, що становить 19,4 млн. дол. США.

Розрізняють внутрішній і зовнішній (міжнародний туризм), між якими існує глибока залежність та взаємодоповненість. Головним є внутрішній туризм на долю якого припадає 80% туристичних потоків. Однак, досвід показує, що при цій загальній закономірності ряд країн (Іспанія, Португалія, ряд країн, що розвивається, особливо Марокко і Туніс) з метою швидкого залучення іноземного капіталу забезпечили випереджуюче зростання міжнародного туризму. Очевидно, що розвиваючи обидві форми туризму, Україна має особливу увагу приділити прискореному **зростанню міжнародного туризму**. Статистичні дані свідчать, що Україна приділяє недостатню увагу цьому напрямку (див. табл.1).

Таблиця 1

Основні показники розвитку туристичної галузі України, 1995-1999 рр.

Показники	1995	1996	1997	1998	1999
Кількість туристів, які в'їхали в Україну, млн. чол.*	3,7	3,9	7,6	6,2	4,2
Кількість туристів, які виїхали з України, млн. чол.*	6,9	11,5	10,5	8,6	7,4
Кількість внутрішніх туристів, млн. чол.**	8,6	6,2	5,7	5,7	6,4
Загальний обсяг туристичних потоків, млн. чол.	19,2	21,6	23,8	20,5	18,0

Обсяг наданих в Україні туристичних послуг, розрахований за методикою ВТО:

млрд. грн.	8,0	8,4	16,0		
млрд. дол. США	3,8	3,4	3,7	3,8	3,2

Довідкові показники

Всього іноземців в'їхало в Україну, млн. чол. ***	6,1	6,7	14,7	12,0	11,0
Всього громадян України виїхало за кордон, млн. чол. ***	8,8	25,4	14,7	12,6	12,3

* За методикою ВТО враховано кількість осіб, які в'їхали (виїхали) з метою організованого туризму, службової або приватної поїздки, за винятком прикордонного обміну, транзиту

** Показник 1999 року враховує чисельність дітей, які оздоровлені лише в дитячих таборих (1,0 млн. чол.)

*** Враховано прикордонний обмін

Зменшення потоку іноземних туристів до України обумовлено рядом факторів, зокрема:

- загальною економічною ситуацією в Україні, погіршення якої призвело до зниження інтересу потенційних ділових партнерів, і як наслідок, скорочення обсягів "ділового туризму";
- ускладненим механізмом отримання віз для в'їзду в Україну і високою вартістю візи та консульських зборів;
- високими цінами на туристичні послуги в Україні порівняно з країнами з аналогічними туристично-рекреаційними можливостями;
- протекціоністською політикою Росії у питаннях туризму, яка призвела до скорочення потоку туристів з Росії у 1999 році, порівняно з 1998 роком, на 42,2%, тобто на 894,4 тис. туристів* ,
- відсутністю належної реклами туристично-рекреаційних можливостей України на державному рівні;
- відсутністю системи реалізації послуг іноземним туристам санаторно-курортними закладами.

Основу планування і розвитку туристичної справи становлять маркетингові дослідження, оскільки вони забезпечують обізнаність туристичного ринку, попит на туристичний продукт, формують надійну базу для прийняття ефективних рішень. Крім того, маркетингові дослідження, систематичний збір, обробка та аналіз інформації дозволяють визначити, яку послугу створити, кому, коли і в якому обсязі її надати, за якою ціною тощо. Тобто маркетингове дослідження виявляє можливості туристичного підприємства щодо посилення його конкурентних позицій на ринку туристичних послуг, усунення або зменшення ризику, визначення шляхів і методів досягнення успіху у своїй діяльності. Маркетингові дослідження спираються на систему сучасних прийомів і методів пізнання туристичного ринку і туристичної діяльності в цілому, це - загальнонаукові, аналітично-прогностичні методи, методичні прийоми, які запозичені з різних галузей знань. Серед загальнонаукових методів особливо виділяються системний аналіз, комплексний підхід, програмно-цільове планування. До аналітико-прогнозних методів належать лінійне програмування, теорія зв'язку, теорія масового обслуговування, теорія ймовірностей, методи ділових ігор, економіко-математичні та економіко-статистичні методи, методи експертних оцінок. Маркетингова методологія найтісніше пов'язана з методами соціології та психології, що дозволяє глибоко розкрити поведінку споживачів та конкурентів на туристичному ринку, виявляти ставлення споживачів до нововведень, цінність орієнтації людей,

їхніх груп та суспільства в цілому.

Для прогнозування та удосконалення туристичної справи велике значення має інформація про навколишнє середовище, яке включає демографічні, науково-технічні, політико-правові, соціально-культурні, природні та економічні чинники. До того ж усі чинники макросередовища взаємопов'язані і взаємообумовлені.

Всі дані повинні бути зосереджені у відповідних інформаційних центрах, об'єднаних в єдину інформаційну систему.

У другому розділі **”Організаційно-правові положення та соціально-економічні характеристики розвитку туристично-оздоровчого комплексу в Україні”** на основі узагальнення світового досвіду розвитку туристичної сфери та поглибленого аналізу туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України автор виявляє основні проблеми розвитку туризму та обґрунтовує шляхи і механізми організаційно-економічного та інформаційного забезпечення підвищення ефективності функціонування туристично-оздоровчого комплексу.

Аналіз статистики дає можливість виявити основні проблеми, що стримують розвиток туристично-оздоровчого комплексу. До них відносяться: відсутність розгалуженої системи інформаційно-рекламного забезпечення діяльності комплексу та туристичних представництв за кордоном; відсутність цивілізованих умов перетину кордону та несприятливий візовий режим для іноземних туристів; податкове законодавство, що не сприяє вкладенню інвестицій в інфраструктуру туризму та санаторно-курортний комплекс, різновідомча підпорядкованість туризму та санаторно-курортного комплексу, недоліки в системі регіонального управління. Для вирішення цих проблем пропонуються конкретні заходи розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України, а саме: на основі методології маркетингу – розробка туристичних продуктів України та створення відповідного організаційного забезпечення просування їх на вітчизняний та світовий ринки; підтримка пріоритетного розвитку створення місць міжнародного туризму; зміни в місцевому податковому законодавстві; активізація залучення приватного капіталу для розширення інфраструктури туризму в т.ч. розбудова придорожньої інфраструктури в системі міжнародних транспортних коридорів в умовах міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

Загальним стримуючим фактором розвитку туризму і, насамперед, його матеріально-технічної бази є проблеми, пов'язані з податковим законодавством України. Це, перш за все, стосується сплати податку на додану вартість, земельного податку, готельного та курортного зборів. Не відпрацьовано механізм заохочувального оподаткування інформаційно-рекламної діяльності, стимулювання інвестицій у туристичну галузь. Визначення туризму як пріоритетного напрямку розвитку регіону не підкріплено сприятливими умовами, які б створювалися з боку облдержадміністрацій та інших органів влади.

Чинне законодавство України містить нечіткість щодо визначення готельного господарства, його належності до сфери туристичних послуг та відомчого підпорядкування. Тому для розвитку готельного господарства України, підвищення попиту на ринку споживання готельних послуг, створення і входження на ринок малих готельних підприємств доцільним є розробка проекту Закону України "Про розвиток готельного господарства". Положення Закону повинні визначити правові, економічні та організаційні засади створення і подальшого розвитку конкурентних відносин на зазначеному ринку.

У країнах Європи великі готелі складають 15-25% від загальної кількості готельних господарств, 75-85% - це мотелі та готелі сімейного типу. Аналіз структури готельного

господарства України показує, що форми готельного господарства, які надзвичайно поширені в інших країнах, такі як мотелі, кемпінги, молодіжні бази, в Україні практично не розвинуті (рис.1). Щоб ліквідувати цей недолік необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат для вітчизняного та зарубіжного капіталу, розширити можливості кредитно-фінансової системи.

Крім фінансової підтримки розвитку готельного господарства як малого та середнього бізнесу адміністраціям та туристичним асоціаціям доцільно було б передбачити розробку типових проектів малих готелів, мотелів тощо, які б враховували основні засади ландшафтного проектування, враховували специфіку кожного регіону.

Організація туристичної діяльності потребує раціонального поєднання ролі держави з активною діяльністю місцевих органів влади та підприємницьких структур. Аналіз показує, що ті області і райони, які турбуються про розвиток туризму, про зміцнення його матеріальної бази, оновлення пам'яток історії, архітектури, культурних споруд, досягають зростання туристичних потоків, мають значну фінансову віддачу. Очевидно, відповідні державні органи повинні як розповсюджувати передовий досвід, так і контролювати його запровадження.

Туристичні підприємства

Державна та комунальна власність	4,65%
Колективна	61,51%
Приватна	33,38%
Інші держави та міжнародні організації	0,46%

Підприємства готельного господарства

Державна та комунальна власність	39,82%
Колективна	57,16%
Приватна	2,87%
Інші держави та міжнародні організації	0,15%

Санаторно-курортні заклади

Державна та комунальна власність	37,12%
Колективна	57,98%
Приватна	0,91%
Інші держави та міжнародні організації	3,99%

Рис. 1. Розподіл підприємств і закладів туристично-оздоровчого комплексу України за формами власності, станом на 01.01.2000 р.

Аналіз показує, що внаслідок економічної і фінансової кризи в нашій державі такі важливі фактори розвитку масового туризму, як рівень доходів населення і фонд нагромадження як джерело інвестицій сповна не сприяють розвитку туризму, масштабному та значному розширенню і удосконаленню його матеріальної бази. Разом з тим необхідно, щоб центральні і місцеві виконавчі структури туризму знаходили внутрішні можливості для здійснення інвестиційного процесу. Як показує досвід 1997-1998 рр., (підготовка до щорічних зборів ЄББР) у місті Києві було здійснено ряд важливих інвестиційних проектів, особливо в поліпшенні готельного господарства. Тут творчий ініціативний підхід був одним із головних джерел

підвищення рівня роботи як окремих підприємств, так і туристичного комплексу міста в цілому.

Туристична сфера - це саме та галузь, яка при порівняно невеликих витратах може дати великий прибуток, поповнити державний бюджет. Адаже оборотність капіталу у цій галузі у 4 рази вище ніж у середньому в інших розвинутих галузях світового господарства. При цьому витрати на створення одного робочого місця в інфраструктурі туризму в 20 разів менші, ніж у промисловості.

Розвиток туристичної сфери пов'язаний, за деякими розрахунками, з 30-ма галузями народного господарства. Тому його розвиток позитивно впливає на економічне зростання виробництва, перш за все, предметів споживання, агропромислового комплексу, спортивно-оздоровчих баз, розвиток дорожнього будівництва та транспорту, реставрацію пам'яток історії та культури, краще використання природно-рекреаційних ресурсів, підприємств торгівлі і харчування, закладів культури.

Визнання розвитку туристично-оздоровчого комплексу в Україні як пріоритетного передбачає ряд стимулюючих заходів, передусім у сфері його фінансування. Доцільно було б забезпечити можливість фінансування туристичних об'єктів, які володіють найбільш високим потенціалом, в рахунок пільгових кредитів. В першу чергу це повинні бути об'єкти, які розміщені у таких регіонах України, як Карпати, Поділля, Полісся, Крим, міста Київ, Львів, Чернігів, Запоріжжя, Одеса, Чернівці, Умань, Кам'янець-Подільський, Черкаси, Полтава. Інвестиційні кредити, безумовно, мають надзвичайно важливе значення для цієї галузі.

Крім цього, значну увагу потрібно приділити такому аспекту, як позабюджетні асигнування під державні гарантії. В першу чергу для цього потрібно залучити державні обласні адміністрації, комерційні банки, фінансово-промислові групи, спільні підприємства та турпідприємства. Таке співробітництво своєю кінцевою метою повинно мати створення фінансового концерну, а діяльність такого угруповання повинна бути направлена на будівництво саме нових, що відповідають світовим вимогам, об'єктів туристичної сфери.

Обов'язковою передумовою даних заходів є те, що гарантом тут повинна виступити держава в особі Уряду, або Національного банку України. Державні гарантії подібних проектів по емісійних зобов'язаннях учасників передбачають виключення неприродних "форс-мажорних" обставин.

Важливою умовою при формуванні стійкої бази вітчизняної туристичної індустрії є відпрацювання системи страхування інвестиційних проектів.

Дослідження доводять, що забезпечити високий рівень надійності стратегічному інвестору можливо лише за наявності чітко налагодженої системи страхування інвестицій та кредитів у галузі туризму. В зв'язку з цим необхідно створити консорціум у формі акціонерного товариства з дольовою участю держави.

Першочерговим завданням такого формування повинно стати страхування кредитів та інвестицій. Перспективи належного розвитку туристичної індустрії нашої країни пов'язані також із тим наскільки зможуть володіти власними, достатніми коштами підприємства туристичної галузі. Практичний досвід переконує, що формування потужної, власної фінансової бази підприємств цієї сфери дозволить значно швидше провести реформування туристичної галузі України в цілому.

У третьому розділі "**Основні шляхи удосконалення організаційно-економічного та інформаційного забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України**" з метою підвищення ефективності діяльності туристично-оздоровчого комплексу пропонується також удосконалити систему

управління ним на регіональному рівні і об'єднати туристичну та оздоровчу сфери в рамках одного відомства, як це має місце в багатьох країнах (див. рис.2).

У зв'язку з виробленням єдиної державної політики в галузі туризму, приведенням її у відповідність до Закону України "Про туризм", розробкою Закону України "Про курорти" та існуючою міжнародною практикою постає необхідність створення єдиного органу для управління і координації діяльності туристичних, готельних та оздоровчих закладів, підпорядкованих різним відомствам.

Підвищення ефективності розвитку туристично-оздоровчого комплексу пропонується забезпечити шляхом реалізації наступних заходів:

- удосконалити договірно-правову базу зовнішніх відносин, укладання угод міжурядового, міжрегіонального та міжвідомчого характеру про співробітництво в галузі туризму.
- розвивати інституційне співробітництво, використати організаційно-фінансові механізми міжнародних та регіональних органів, поглибити безпосереднє партнерство між туристичними підприємствами та організаціями, насамперед, в межах членства України у ВТО та у складі її керівного органу - Виконавчої ради ВТО, Ради по туризму держав СНД, Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС), Центральноєвропейської Ініціативи (ЦЕІ), участі у діяльності світових і міжнародних структур усіх рівнів: ООН, Ради Європи, Європейського Союзу (ЄС), Асамблеї європейських регіонів тощо.
- розвивати інформаційно-рекламну та виставкову діяльність, організовувати міжнародні і регіональні туристичні салони, ярмарки, біржі в Україні, зокрема, в основних туристичних центрах: Міжнародного туристичного салону "Україна" у м. Києві, Міжнародного туристичного ярмарку "Крим. Курорти. Туризм" у м. Ялті, Міжнародного туристичного ярмарку-виставки "Чорноморська Одісея. Туризм. Відпочинок. Здоров'я" у м. Одесі, Міжнародного туристичного салону в м. Харкові, Міжнародної туристичної виставки "ТурЕкспо" у м. Львові, Міжнародного туристичного ярмарку "Турконтакт" у м. Ужгороді; забезпечити планомірну та систематичну участь українських туристичних підприємств у провідних зарубіжних міжнародних виставках: "ІТВ" у м. Берліні, "УТМ" у М.Лондоні, "РІШГ" у м. Мадриді, "МІТТ" у м. Москві, "ЕХРО-200СГ" у м. Ганновері.
- розширити систему інформування щодо туристичних можливостей України через засоби **Інтернету**, телеканали провідних туристичних систем. Важливим є державна підтримка участі вітчизняних туроператорів в престижних міжнародних ярмарках, салонах та біржах.

Особлива увага повинна приділятися питанням кадрового забезпечення туристичної галузі, в т.ч. тим, що потребують вирішення на рівні центральних органів виконавчої влади.

Перш за все, це якість підготовки фахівців, рівень навчальних програм, планів, методичних розробок та їх адаптація до вимог сучасного міжнародного туристичного ринку.

В Україні потрібно відкрити більше нових спеціальностей з підготовки менеджерів туристично-оздоровчого комплексу і одночасно включити нові курси з організації туристичної діяльності, створення туристичного продукту і просування його на світовий туристичний ринок для істориків, археологів, етнографів, філологів, мистецтвознавців тощо.

З метою створення сприятливих умов щодо прискореного розвитку туристичної

індустрії необхідно внести зміни до проекту Податкового Кодексу України, що стосуються, насамперед, питань:

- стимулювання розвитку матеріально-технічної бази та рекламних заходів санаторно-курортного та готельно-туристичного комплексів України за рахунок надання 20-процентної знижки при оподаткуванні санаторно-курортних (оздоровчих) закладів, готелів, кемпінгів, мотелів, суб'єктів туристичної діяльності. Кошти, спрямовані на рекламу, сприятимуть підвищенню іміджу України, подальшому збільшенню обсягу туристичних послуг іноземним туристам та валютних надходжень в Україну;
- звільнення від податку на додану вартість операцій з продажу путівок на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторно-курортних закладах, що дасть змогу збільшити їх завантаженість і, як наслідок - обсягів відрахувань до бюджетів усіх рівнів;
- пільгового оподаткування земельних ділянок, на яких розташовані підприємства туристично-рекреаційного комплексу, що сприятиме не лише розвитку його матеріальної бази, а й зменшенню вартості послуг та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних турпідприємств;

Висновки

1. Розвиток світової економіки взагалі та туристичної індустрії зокрема підтверджують необхідність розвитку туристично-оздоровчого комплексу України як складової сфери послуг і подолання в теорії та практиці трактування туристичних послуг як результату непродуктивної праці.
2. Туристично-оздоровчий потенціал регіонів України включає: курортні (лікувально оздоровчі) землі – території розповсюдження понад 400 джерел лікувальних мінеральних вод, 104 родовищ лікувальних грязей, морські пляжі протяжністю 1160 км, земельні ділянки більше 1000 санаторіїв –профілакторіїв; рекреаційні землі – земельні ділянки близько 2400 закладів організованого відпочинку та туризму; території масового короткочасного відпочинку населення у приміських земельних зонах; земельні ділянки дачних поселень та садівничих товариств; землі природоохоронного фонду, які використовуються для туризму та рекреації – території природних заповідників, національних природних парків, біосферних заповідників, ландшафтних парків, заказників, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, що налічують понад 4000 об'єктів; землі об'єктів історико-культурної спадщини: території розташування більше 125 тисяч пам'яток історії, археології, архітектури тощо, 39 міст, вік яких налічує понад тисячу років. Туристичну інфраструктуру формують понад 3000 оздоровчих закладів, 1500 готелів, 20 тис. місць для прийому по 1-му класу і понад 40 тис. – для прийому по туристичному класу. Сфера туристичного бізнесу обслуговується 3000 суб'єктами підприємницької діяльності. В цілому туристично-оздоровчий комплекс України забезпечує роботою понад 184 000 осіб і при відповідній маркетинговій політиці українського туристичного продукту та при підтримці державою пріоритетного розвитку місць для міжнародного туризму може бути конкурентоздатним на світовому ринку туристичних послуг.
3. Реалізація пропозицій щодо удосконалення системи управління галуззю на регіональному рівні та шляхом об'єднання діяльності курортів і оздоровчих закладів з туризмом, з подальшим підпорядкуванням їх одному відомству в Уряді України дозволить підвищити ефективність функціонування туристично-оздоровчого комплексу держави.
4. Досягнути необхідного розвитку туристичної індустрії України можна лише шляхом

- впровадження методології маркетингових досліджень як основи планування функціонування та розвитку туристично-оздоровчого комплексу в цілому і туристичних підприємств зокрема, передусім, для створення туристичних продуктів та відповідного організаційного забезпечення для просування їх на вітчизняний та міжнародні ринки.
5. Покращення матеріальної бази туристично-оздоровчого комплексу залежить від удосконалення податкової системи, ефективного використання бюджетних коштів та перенесення значного навантаження на приватний капітал щодо фінансування в усіх сферах туристичної та суміжних галузей.
  6. Для прискореного розвитку туристично-оздоровчого комплексу доцільно було створити сприятливий податковий клімат на певний період становлення галузі.
  7. Особливе значення для розвитку туризму має система підготовки та перепідготовки кадрів, яка б включала не лише відкриття нових спеціальностей, а й нові курси з питань підготовки туристичного продукту на існуючих спеціальностях, а саме: історикам, археологам, етнографам, філологам, мистецтвознавцям тощо.
  8. Асоціаціям туристичних підприємств необхідно посилити діяльність щодо розширення мережі своїх представництв за кордоном та пропаганді українських туристичних продуктів, використовуючи в т.ч. участь у євро регіонах та засоби мережі Інтернет.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях:

1. Безносюк В.Д. Індустрія туризму (організаційно-економічні основи формування туристичної // Трибуна. – 1999. – №3-4. – С.34-36.
2. Безносюк В.Д. Україна – держава туристична // Трибуна. – 1999. – №5-6. – С.31-33.
3. Безносюк В.Д. Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності // Clovek v suradniciach multidimenzionalnej spolocnosti. – Прельов: MANACON, 2000. – ?. 225-228.
4. Безносюк В.Д. Туризм і народне господарство // Трибуна. – 2000. – №5-6. – С.21-24.
5. Безносюк В.Д. Туризм і народне господарство // Трибуна. – 2000. – № 7-8. – С.21-23.
6. Безносюк В.Д. Регіональна політика освоєння рекреаційного потенціалу: принципи формування та механізми реалізації // Соціально-економічні дослідження в перехідний період (Щорічник наукових праць). Випуск XVIII. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. – С.541-549.
7. Безносюк В.Д. Туризм і його місце в соціально-економічному розвитку України // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 232–235.

Безносюк В.Д. Організаційно-економічне та інформаційне забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України. – Рукопис.

Дисертація у вигляді рукопису на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка. – Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів, 2001.

Містить теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації щодо удосконалення організаційно-економічного та інформаційного забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України з метою підвищення ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу територій. Здійснено впровадження запропонованих рекомендацій у структуру управління туристично-оздоровчим комплексом на регіональному рівні, а також пропозиції дослідження використані при підготовці Указу Президента “Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року”.

Ключові слова: сфера послуг, регіон, туризм, рекреація, туристично-оздоровчий комплекс, маркетинг в туризмі.

Beznosyuk V.D. Organizational-economic and information maintenance of development of a tourist-improving complex in regions of Ukraine. - Manuscript.

Thesis as the manuscript on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a speciality 08.10.01 - Accommodation of productive forces and regional economy. - Institute of Regional Research NAS of Ukraine, Lviv, 2001.

Contains theoretical-methodological positions and practical recommendations concerning improvement of organizational-economic and information maintenance of development of a tourist-improving complex in regions of Ukraine with the purpose of efficiency increase of use of a tourist-recreational potential of territories.

The introduction of the offered recommendations in a structure of management of a tourist-improving complex at a regional level is accomplished, and also the offers of a research are used for want of to preparation of the Decree of the President "About main directions of development of tourism in Ukraine till 2010".

Key words: sphere of services, region, tourism, recreation, tourist-improving complex, marketing in tourism.

Безносюк В.Д. Организационно-экономическое и информационное обеспечение развития туристическо-оздоровительного комплекса в регионах Украины. – Рукопись.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Институт региональных исследований НАН Украины, Львов, 2001.

Содержит теоретико-методологические положения и практические рекомендации по усовершенствованию организационно-экономического и информационного обеспечения развития туристическо-оздоровительного комплекса в регионах Украины с целью повышения эффективности использования туристическо-рекреационного потенциала территорий.

В первом разделе "Научно-методические основы использования и развития туристическо-рекреационного потенциала Украины" показана необходимость переосмысления туристических услуг как непродуктивного труда к продуктивному труду, который также создает стоимость. Обобщен мировой опыт развития туризма и проанализирован туристическо-рекреационный потенциал регионов Украины. Туристическо-оздоровительный комплекс определяют ряд факторов, а именно: историческо-культурный и археолого-архитектурный потенциал; конфессии; водные и горные ресурсы; флора и фауна; бальнеологические ресурсы, климат, природно-заповедные ресурсы, которые при соответствующей маркетинговой политике украинского туристического продукта и при поддержке государством приоритетного развития мест для международного туризма могут быть конкурентоспособными на мировом рынке туристических услуг.

Второй раздел "Организационно-правовые положения и социально-экономические характеристики развития туристическо-оздоровительного комплекса Украины" посвящен анализу законодательной среды и состояния туристическо-оздоровительного комплекса в Украине и показаны перспективы его развития. Улучшение материальной базы туристическо-оздоровительного комплекса зависит от совершенствования налоговой системы, эффективного использования бюджетных финансов и привлечение частного капитала для инвестирования во всех

туристических и смежных отраслях.

Подчеркивается необходимость развития информационного обеспечения туристической индустрии с использованием современных возможностей связи.

Ключевые слова: сфера услуг, регион, туризм, рекреация, туристическо-оздоровительный комплекс, маркетинг в туризме.